

# A lingua galega no sector dos servicios ou as racionalidades, dilemas e paradoxos presentes en usos cotiáns da lingua galega<sup>1</sup>

XAN BOUZADA FERNÁNDEZ  
Dpto. de Socioloxía da Universidade de Vigo

## 1. Introdución e consideracións metodolóxicas

A nosa formulación metodolóxica tenta establecer unha aproximación microsociolóxica a un ámbito coma o sociolingüístico, no cal, e entre nós, levan prevalecido de xeito case exclusivo as enquisas sobre hábitos e actitudes. O tipo de lectura da realidade factible co recurso ás enquisas baseadas en cuestionarios pechados pode disimular e mesmo agachar aspectos substanciais do problema que se pretende analizar, mentres que o manexo de enfoques etnometodolóxicos facilita un tipo de perspectiva empírica que, malia a súa perda en representatividade estatística, agranda e fecunda a posible comprensión dese acto social cardinal que é o momento da interacción lingüística. Ese recurso permite enriquece-la dimensión cualitativa e afondar nunha ampla diversidade de matices.

A nosa proposta metodolóxica inspírase inicialmente no "enfoque dramático" de Erving Goffman<sup>2</sup>, o cal nos abre o camiño para entendermos algunhas das claves que rexen o comportamento do actor social *en situación*. A alternativa metodolóxica de Goffman parte do suposto de que o trato social ordinario se coordina do mesmo xeito que unha escena que fose integrando sucesivamente diversos tipos de accións, de oposicións e

---

<sup>1</sup> Ponencia presentada no Curso de Verán da Universidade de Santiago de Compostela titulado "Conflicto Lingüístico e Normalización en Galicia" celebrado en Santiago de Compostela entre o 13 e o 16 de xullo de 1992.

<sup>2</sup> Goffman, E. (1987): *La presentación de la persona en la vida cotidiana*, Madrid, Amorrortu-Murguía, pp. 11-28. Así mesmo, Goffman, E. (1991): *Les cadres de l'expérience*, Paris, Minit. V. en particular pp. 102-103.

de respostas dramáticas, as cales tenderían a encaixar nun conxunto formando un marco coherente por mor da unión dos fragmentos procedentes das distintas vivencias. Non obstante cómpre indicar que neste traballo non nos deteremos a afondar na fecundidade interpretativa do método, tal e como en certa medida xa fixeramos noutros traballos anteriores; optamos aquí máis ben por establecer unha estimación global do acontecido nos eventos interactivos analizados.

Co obxectivo de enriquece-la presente aproximación metodolóxica, e no decurso do reconto dos devanditos eventos, imos tamén acudir a un instrumento de uso frecuente por parte da socioloxía como son as "entrevistas en profundidade", as cales, polo seu carácter cualitativo, permitirannos entender con maior facilidade o modo que teñen de percibir e interpreta-lo actual proceso de cambio sociolingüístico uns actores sociais tan estratéxicos como o son hoxe os empregados das Caixas de Aforros. De cara a potencia-lo alcance dos recursos de carácter metodolóxico que utilizemos, aproveitaremos neste traballo unha vella distinción conceptual elaborada polo lingüista Kenneth Pike, que nos permitirá diferenciar entre as perspectivas de análise *etic* e *emic*. A perspectiva *etic* concrétase nunha lectura externa e valorativa sobre dos actos de interacción establecida coa pretensión de aproximarnos a unha análise obxectiva. Unha aspiración de obxectividade que debe ser completada e contrastada coa inicial aproximación de tipo *emic* implícita nas opinións elaboradas sobre as súas propias actitudes lingüísticas por parte dos mesmos empregados de Caixavigo. Ámbalas dúas perspectivas, coidamos, facilitannos un maior afondamento no problema, unha contrastación entre ambas, o achegamento ás claves internas do fenómeno e mesmo á posibilidade de explicarmos unha perspectiva en función da outra.

Este enfoque metodolóxico<sup>3</sup> tenta ir lendo, desde as tácticas expresas e implícitas do actor, como se vai forxando o proceso de construción social da identidade. Resulta clave desentrañar este proceso pois a identidade colectiva non é senón un fenómeno susceptible de ser promovido e o uso da lingua constitúe un dos seus medios privilexiados. Esa empresa áchase concorrida por unha ampla diversidade de complexos paradoxos, de dobres vinculacións e de vacilacións, amais de se configurar coma un fráxil soporte de mediación entre o cotián mundo da vida e as conformacións sistémicas.

---

<sup>3</sup> Pike, K.L. (1967): *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behavior*, 2ª ed., La Haya, Mouton. Cómpre consignar aquí que este recurso metodolóxico ten sido utilizado entre nós por autores coma Gil Calvo, Ed. et alt. (1985): *Ocio y prácticas culturales de los jóvenes*, Madrid, Ministerio de Cultura, v. pp. 35 e ss. Así mesmo ten reflexionado sobre das virtualidades do recurso a nivel sociolóxico, Beltrán, M. (1991): *La realidad social*, Madrid, Tecnos, pp. 37 e ss. Ámbolos autores seguen de cerca o proposto por Harris, M. (1982): *El materialismo cultural*, Madrid, Alianza Editorial, en pp. 47 e ss.

Esta complexidade evidénciase tanto entre aqueles nenos pequenos urbanos educados en galego que sospeitan da eficacia dun instrumento que non lles facilita a inserción e a comunicación doada cos seus pares, como entre os adolescentes que con frecuencia tenden a eludi-lo galego naquelas fases máis delicadas da súa iniciación nos ritos sociais de representación. Algo semellante acontecelles a aqueles adultos que cando recorren ó castelán en situacións de apremio, vergoña<sup>4</sup> ou inseguridade o que fan é optar polo código que coidan máis manexable e menos arriscado. Asemade cómpre non ignora-las dobres ou múltiples vinculacións tácticas existentes verbo do idioma, que resultan concretables mesmo no uso alternante do galego como lingua sindical e solidaria cabo da utilización intencional do castelán no proceso de socialización dos propios fillos<sup>5</sup>. Tamén resulta constatable como con frecuencia se producen dúbidas tácticas no que se refire ós diferentes usos instrumentais que segundo circunstancias e contextos semellan facer recomendable a alternancia entre unha e outra lingua. Segundo cal sexa o lugar e o momento daráselle prioridade a optar polo galego para evidenciar que un non é un estraño e que coñece as claves e os valores que rexen entre un determinado grupo (p.e. nunha feira ou nun mercado), ou ben cumprirá acudir con preferencia ó castelán se o ámbito no que se exerce recomenda mostrar que un é quen de estar á altura das circunstancias (p.e. nunha interacción con descoñecidos na oficina bancaria). Todo isto sen esquecermo-la complexidade canónica dun código coma o lingüístico, que se recrea decote no exercicio elíptico cando, botando man da experiencia, comprobamos como pode ser máis doada, quizais por mor dunha laboriosa asimilación, e familiaridade coa lingua galega nunha sucursal urbana galega da Caixa de Pensións de Catalunya que nunha das moitas que teñen implantadas no mesmo tipo de lugares as Caixas e Bancos galegos. E dicimos isto por non recorrer á anécdota e recorda-la vella sabedoría de petrucio listo e intuitivo da que facía gala no seu tempo o empresario ourensán Euloxio Gómez Franqueira, cando para inicia-lo contacto con algún dos moitos labregos que chegaron a integrarse na súa rede cooperativa, adoitaba encetar tacticamente a súa conversa con eles en castelán para ir logo pouco a pouco encamiñándose cara ó galego.

Digamos para rematar estas consideracións introductorias que toda aproximación teórica a un problema sociolóxico implica apostar por unha determinada perspectiva e que esa mesma aposta condiciona o alcance da

---

<sup>4</sup> A transcendencia social da vergoña coma instrumento de control social é algo coñecido e recoñecido hoxe, ver como exemplo o traballo de Elias, N. (1989): *El proceso de civilización*, México, F.C.E., pp. 499 ss.

<sup>5</sup> Cumpriría referirse aquí á prudente chamada de atención sobre os riscos do reduccionismo voluntarista implícita no *Informe Dramático* que no seu momento publicara Alonso Montero.

propia análise. Somos conscientes de que ó facermos fincapé nos aspectos microsociolóxicos podemos da-la impresión de que ignoramos ou desprezámolos factores macrosociolóxicos e estruturais. Non é ese o caso, o noso obxectivo é o de proporcionar unha cala específica enriquecedora e afirmadora da transcendencia de ter en consideración a conducta dos autores sociais para a análise da nosa situación sociolingüística, a cal, desde logo, non exclúe outros posibles enfoques. Do mesmo xeito engadiríamos que aproximarse sen escrúpulos e sen prexuízos ó coñecemento das claves e dos valores que rexen a situación non vai en detrimento das forzas de cambio senón todo o contrario.

## 2. Eixes teóricos e balance das interaccións observadas (perspectiva etic)

Neste apartado presentaremos os resultados derivados da estimación dunha serie de vintenove interaccións diferentes efectuadas con empregados de sucursais de Caixavigo. Para a inicial cuantificación desta análise utilizaremos como variables independentes o sexo do empregado interpelado, no primeiro cadro, e a situación da sucursal segundo estivese localizada no centro, no ensanche urbano dos anos sesenta, nas parroquias da periferia, ou en concellos da área de influencia da cidade de Vigo, no segundo dos cadros. A variable dependente á que nos referiremos será a da lingua utilizada polo empregado para responder á interpelación do cliente. A interpelación inicial do observador en tódolos casos foi realizada en lingua galega.

**Cadro nº 1**

	V	M	TOT
G	8	0	8
C	9	6	15
M	4	2	6
T	21	8	29

**Cadro nº 2**

	Centro	Ensanche	Parroq.	Pob.	T.
G	2	0	1	5	8
C	4	4	4	3	16
M	3	3	0	0	6
T	9	7	5	8	29

Con respecto á actitude lingüística dos empregados interpelados distinguimos tres opcións segundo estes se expresasen exclusivamente en lingua galega, en castelán ou ben o fixesen nunha mestura das dúas linguas.

O resultado derivado da simple cuantificación da actitude lingüística dos suxeitos estudados é a que aparece reflectida nos cadros 1 e 2 e móstranos como o colectivo dos que utilizan de xeito invariable o castelán é aquel que inclúe a un maior número de persoas, ó redor da metade do total. En segundo lugar sitúanse (un de cada catro) aqueles que diante dun cliente que se expresa en lingua galega se adecúan de xeito inmediato a este código e se expresan nel con fluidez. Unha persoa de cada catro tamén optou pola dúbida indecisa practicando diversas formas de mestura dos códigos galego e castelán que lle permitisen vadear do xeito menos cruento posible a proclividade rutinaria cara á lingua castelá. Dentro deste grupo que mestura os dous idiomas resultan detectables varias tácticas de converxencia diferentes. En primeiro lugar ten aparecido un tipo de falador vergonzante e/ou lacónico que exerce introducindo algunhas expresións curtas en galego. En segundo lugar evidenciouse a existencia de certos suxeitos cualificables pola súa postura coma o colectivo dos castrapistas mesurados afectos ó voluntarismo mesturador. Como terceiro e último tipo de actitude converxente coidamos incluíble tamén un grupo definible coma o daqueles "que colocan *-iños*". O recurso á terminación en *-iño* ou en *-iña* de palabras castelás mostrouse coma un medio particularmente fecundo nas mans dalgúns empregados que optaban por vadea-lo problema e non se decantar cara a unha elección lingüística definida. Entre o conxunto de actitudes detectadas destaca tamén unha que non resulta de moi doada clasificación e que é a daqueles individuos que diante dun cliente que usa fluidamente o galego, sen decidirse a se poñer á súa altura compartindo o mesmo código, deciden repregarse cara a un uso lacónico, e mesmo vacilante, da lingua castelá, semellando ás veces coma se sentisen reparo en recoñece-la súa indecisión diante do uso do galego<sup>6</sup>.

Se nos detemos no cadro 1 e observámo-las tendencias que se evidencian nel comprobamos como entre os homes un tercio longo deles atendeu en galego ó requirimento realizado nese mesmo idioma polo seu cliente, mentres que neste caso ningunha das mulleres coas que se interaccionou se pregou a falar na lingua galega. Obviamente os casos aquí recollidos non posúen un valor estatístico representativo, con todo seme-llan datos razoablemente orientativos.

---

<sup>6</sup> Sobre deste tema e para un maior afondamento poden ser vistos os nosos traballos: "A lingua galega nas actividades económicas e comerciais", no número 107 da Revista Grial, así como o artigo, "Os comportamentos lingüísticos no mundo do traballo", no número 14 da Revista Análise Empresarial. Ámbolos dous realizados conxuntamente con Anxo M. Lorenzo.

Do mesmo xeito, e coas mesmas limitacións do comentado máis arriba, o lugar no que se atope situada a sucursal de Caixavigo cara ó uso da lingua galega. No cadro 2 podemos constatar comparativamente a maior proclividade cara ó uso do galego cos clientes posta en evidencia polos empregados que traballan nas pequenas poboacións do contorno vigués. Aínda que resulte menos esperable que esta tendencia non se manifeste tamén nas sucursais das parroquias do primeiro contorno da cidade de Vigo.

### ***2.1. De como actuamos lingüisticamente os empregados de Caixavigo (Perspectiva emic)***

No noso intento por avanzarmos e aproximármonos a unha comprensión obxectiva do fenómeno que estudiamos, e de acordo co xa indicado máis arriba, imos tentar convocar con este fin a propia opinión dos delegados sindicais que exercen a súa actividade dentro da mesma Caixavigo. A relevancia desta matriz de xuízos e opinións non será mester recalcala, pois a calquera de nós se nos fai evidente a condición de "testemuñas privilexiadas" de carácter interno da que gozan estes axentes sociolaborais que ademais desenvolven o seu labor profesional na institución cabo dos seus compañeiros.

Os resultados das "entrevistas en profundidade" realizadas distribuímos en catro apartados diferentes dentro dos cales enmarcámo-las distintas opinións recollidas:

- A.- Uso do castelán
- B.- Uso do galego
- C.- Actitudes sociais cara ó galego
- D.- O galego e a empresa

#### *2.1.1. O uso do castelán en Caixavigo*

Caixavigo e de xeito especial os seus servicios centrais, emerxe como un territorio no cal a lingua galega foi relegada e ignorada<sup>7</sup>: "Na oficina central ninguén fala galego (...) en servicios centrais é todo en español" (Inf. 1), "O trato interno entre empregados é todo en español" (Inf. 2), "Eu sempre en español, nin palabra de galego..." (Inf. 3).

O recurso habitual ó castelán aparece explicado por mor de elementos xustificativos que tenden a vencella-lo uso do castelán coa racionalidade maximizadora: "Pola dinámica do traballo, para darlle dinamismo e rapidez, falas castelán" (Inf. 4). Asemade o que poderíamos

---

<sup>7</sup> Neste apartado e co obxectivo de preservar a identidade dos nosos entrevistados utilizaremos á beira das súas declaracións as anotacións Inf. 1, Inf. 2, Inf. 3 e Inf. 4, correspondentes ós catro delegados que nos deron aquí as súas opinións.

considerar como aura equipamental, metafórica das auras do poder e parceiras dos seus prestixios e rutinas semellan tamén afortalar e dar visos de naturalidade a esa tendencia: "E que xa o propio cliente chegaría á Central falando en castelán" (Inf. 2). Moito menos probable resulta, de acordo coas opinións recollidas, o recurso a esta lingua semantizada e comunitaria en contextos complexos nos que se impón a fría racionalidade financeira ó tempo que a conveniencia de salva-la propia cara: "Se ese cliente se ten que trasladar a Servicios Centrais, porque entrou en morosos ou así, eu creo que nestoutras instancias non se fala galego". En todo caso o dominio interno do castelán semella indiscutible, dado que mesmo cando se recorre ó galego adoita ser con prudente moderación: "Cando os empregados falan galego é sempre cos clientes, nunca entre eles" (Inf. 3).

### *2.1.2. Sobre o uso da lingua galega*

O que si se evidencia con claridade é que o dominio interno do castelán tende a corresponderse cunha certa apertura esporádica e selectiva que facilita o recurso ó galego nalgunhas interaccións cos clientes: "Hai algúns compañeiros (...) habitualmente falan en español, pero nun momento determinado son capaces de falar en galego" (Inf. 1).

A posibilidade de pregarse ó código lingüístico galego aparece vencellada con frecuencia a unha serie de situacións ou valoracións favorecedoras de que o cambio de uso se produza.

O feito básico de que o castelán sexa a lingua netamente específica da empresa dá lugar a unha mixtificación básica da situación ó converter esta nun código xenuíno que se ve relegado por mor de inflexións adaptativas e esvaradías de carácter diverso: "hoxe en día hai moitos compañeiros que están no rural que, inda que entre eles falen en español, coa xente procuran falar en galego" "Hai moitos vellos do rural que intentan falar en castelán cando chegan á "ventanilla". Se eu lles metía algo de galego, entón eles xa falaban en galego" (Inf. 3). Este achegamento ó galego vese favorecido tamén pola connotación que aproxima lingua galega ás relacións sociais de tipo primario: "Nas oficinas das vi-las e do rural (...) hai outro tipo de unión cos clientes, que son sempre os mesmos" (Inf. 3). O comunitario e local, o dionisiaco en fin, lubrícalle o camiño á lingua do país na súa andadura: "Nas oficinas de zonas rurais (...) vas toma-las tazas, e entón fábase máis galego" (Inf. 2).

Outro factor facilitador do achegamento ó uso do galego pola parte dos empregados da caixa é a súa conciencia da complexidade semiolóxica que presentan os xogos de representación que ás veces establecen clientes e empregados sobre de todo nalgunhas sucursais nas cales resulta comercialmente necesario acepta-lo envite da familiaridade que implica expresarse na mesma lingua coloquial dos clientes. Mentres que, pola

contra, o mantemento dunha excesiva distancia lingüística cara a estes podería ser interpretada por eles coma un sutil xeito de rexeitamento e prepotencia. En ocasións esta orde de valoracións ten unha incidencia considerable para abrirollle un certo camiño ó uso do galego: "Eu empecei a falar en galego desde que estou na caixa, aprendín dos clientes do medio rural" (Inf. 3). Máis forza ten o argumento se ademais vén refrendado con prácticas semellantes por parte da competencia: "Eu creo que tamén é o que está facendo a competencia" (Inf. 1).

Unha cuestión que se evidenciou ó fio da nosa recollida de opinións, e que xa a atopamos nunha investigación feita na empresa Citroën, é a importancia e a incidencia favorable de que certos individuos con prestixio dentro da entidade convertan a lingua galega en lingua habitual, o cal facilita o acceso e a aproximación progresiva doutros compañeiros a ese tipo de práctica. Coidamos relevante incidir nisto aínda que sexamos conscientes de que o seu carácter excepcional limita o alcance deste xénero de iniciativas: "En castelán falo se estou falando con fóra de Galicia, senón sempre en galego (...) a xente comigo adoita falar sempre en galego, tanto os de arriba coma os de abaixo" (Inf. 2).

Outro dato indicativo con respecto á posible normalización do uso do galego dentro dalgúns ámbitos da empresa é o de que os sindicatos por unha cuestión de pragmatismo víronse compelidos, mesmo aqueles que apostaron claramente polo galego, a asumir saídas de compromiso que non chocasen en exceso cunha posición en xeral allea á súa: "Dicían, ¿por que non escribes en español, que nos entendemos todos?" (Inf. 1), "O que nos piden sempre é que sexa bilingüe" (Inf. 2), "Démonos conta de que a xente seguiría sen le-lo galego" (Inf. 3).

### *2.1.3. A evolución das actitudes sociais cara ó galego*

Ó formularlles ós nosos entrevistados a cuestión de como percibían desde a súa atalaia privilexiada a evolución nos usos e nas actitudes sociais de respecto da lingua galega, as súas respostas puxeron en evidencia unha tendencia valorativa razoablemente optimista, aínda que sesgada. "Hoxe hai unha maior tolerancia, unha maior receptividade cara ó galego" (Inf. 1), "Hoxe pode haber unha maior tendencia a usar máis facilmente o galego (...) moita xente xa ten un ensino básico (...) ven a televisión galega (...) non lles é tan duro escoitar e falar galego" (Inf. 2). O cambio semella xeneralizado tanto a nivel do cliente que chega ás ventaiñas coma entre os mesmos compañeiros: "Hai cinco anos teríase producido un rexeitamento, un compañeiro castelán falante teríame dito, ¡Fálame en cristián!, pero hoxe non, hoxe se non saben fan o esforzo (...) hoxe hai unha receptividade moito máis efectiva" (Inf. 4).



Diciamos que a tendencia non se acha exenta dalgún sesgo, tal é así que ó preguntarlles ós nosos interpelados sobre do perfil máis frecuente dos clientes que acostuman a expresarse en galego a súa resposta foi a de que eran "Moitos mestres e mestras, e despois algunha xente nova e algunha xente vella" (Inf. 3), o que se di na primeira parte da resposta foi refrendado tamén polos outros entrevistados, mentres que o que se di na segunda parte non por ser propio dunha resposta de galegos ou normandos deixa de ser menos certo malia o aparente paradoxo que pon en evidencia.

Punto e á parte sen dúbida merece a análise da posición da lingua galega dentro da propia entidade. Neste senso, alomenos algún sector da empresa pon de manifesto unha postura pouco sensible e pouco positiva cara á lingua a pesar de resultar esta susceptible de ser xa hoxe capitalizable como un activo clave por unha entidade de carácter galego que podería, mesmo por interese comercial, saberlle sacar rendemento á súa calidade de empresa local, apostando pola lingua do país no que se orixinou e no que exerce. Malia o dito o camiño por andarmos semella aínda hoxe longo: "Na Caixa se falas galego é máis ben un *hándicap* na túa carreira profesional" (Inf. 2), "Como dicía un director que tiven eu (...) -se falas galego- vas a contracorrente" (Inf. 1).

### **3. Das lóxicas sociais e das resistencias relativas ó uso da lingua galega en contextos terciarios: o caso de Caixavigo**

A vella lei da maximización chamada a optimiza-los esforzos e os beneficios semella cumprirse tamén aquí a teor do que adoita acontecer nos xogos interactivos que teñen lugar ante os mostradores das sucursais das caixas. Os empregados tenden habitualmente a recorrer ó uso do castelán nun intento de acada-lo que desde a institución é considerado como máis eficaz. O carácter comercial e terciario, é dicir, a consideración de que a lingua natural para dirixirse a un descoñecido nun contexto urbano e comercial é o castelán, facilita o recurso a este código que é percibido como máis neutral. No outro extremo, os clientes, mostrándose fieis a unha regra non escrita adoitan facer outro tanto no seu desexo prioritario por resolve-lo problema que os conduciu ata alí. O pretexto maximizador quizais se vexa reforzado polo hipotético prexuízo -cada vez menos probable- de que algún cliente puidese interpretar como inoportuna a inicial instalación do empregado na lingua galega, mentres que a ningún deles lle resultaría estraño que estes se expresasen en castelán.

A distinción que xa nalgún traballo anterior apuntamos con respecto a que o galego viñese sendo asumido como un código comunitario e primario, feito que non se achaba exento de certas virtualidades, mentres

que o castelán era percibido coma a lingua societaria dos novos espacios públicos, coartáballe á lingua galega o seu fluído desenvolvemento cara a novos ámbitos de uso. Cómpre dicir aquí que neste senso a tensión que representa a recuperación para o galego de novos espacios, e alomenos desde unha perspectiva de economía relacional, vén cuestionar un reparto xa establecido, que reconduce a un novo grao cero ó tempo que implica un sobre esforzo conxuntural para redefini-las claves reguladoras dos xogos de equilibrio xa establecidos. Ante esta constatación é mester asumir que o proceso de cambio para promover e os proxectos normalizadores por artellar teñen que ser sensibles a unha situación na que, malia as análises ideolóxicas xudicativas externas susceptibles de ser elaboradas, conta simultaneamente cun considerable grao de estabilidade e cun nada desprezable potencial de transformación.

As distintas calas analíticas que levamos establecidas permítennos constatar como desde unha perspectiva xerárquica, entendendo por tal tanto a xerarquía laboral interna da empresa coma a xerarquía relativa á distancia existente entre as oficinas centrais e as diversas sucursais, mantense unha tendencia aproximadora das ideas de centro e de poder á de uso preferente da lingua castelá. A fachada institucional é proclive a favorecer aquelas rutinas que seguen a confundir prestixio xerárquico e lingua castelá. E se a institución e a súa fachada asumen este valor como propio, coñecida é tamén a frecuente proclividade dos empregados daquelas institucións que contan cun certo prestixio a asumiren os valores da entidade que lles dá acubillo desde o suposto de que esa asimilación lles resulta favorable. Sobre todo para aquel empregado que exerce o seu rol con vontade de valorizalo xerárquica e simbolicamente sen ser quen de chegar a establecer unha análise máis complexa e ricaz do contexto social, cultural e interactivo no que se está a mover. Isto é incrementable ó faceren estes supostamente abstracción das potencialidades sociais e mesmo comerciais do factor identitario e lingüístico.

Ó partirmos con esta estreita marxe de manobra non é raro que o galego se vexa compelido a unha errática e azarosa vagabundaxe de curtos voos, oscilante entre o paternalismo do empregado que mesmo anima ó vello paisano rural para que se exprese en galego e o novo reto ou desafío que supón a irrupción dalgún cliente urbano e novo (ou dalgún mestre -a) que non se apea do galego. Neste senso o curto traxecto que nos leva desde o estigma sublimado en paternalismo ás prácticas oposicionais reactivas segue a se situar dentro das mesmas coordenadas lóxicas que manteñen os actuais horizontes de uso nunha constatable situación de laborioso desbloqueo.

Malia o dito, os xogos de representación non se mostran totalmente refractarios a algunha apertura que permita albisca-la quebra dun enraizado equilibrio netamente desfavorable para o desenvolvemento

normal da lingua galega. Nas súas prácticas cotiás, e sobre de todo naqueles ámbitos, coma os pobos de pequeno tamaño, nos que o galego é aínda lingua habitual mesmo en contextos terciarios, a forza das cousas chega a impoñer unha certa autoridade e a facer que baixo determinadas condicións a moral relegadora do galego amoleza e lle permita a este un certo respiro. As lóxicas xerárquicas do prestixio que actúan sobre da institución e, por mor dunha sorte de dobre moral, son quen de abri-rille algunhas portas ó uso da lingua do país, a cal, e dado o seu ostracismo anterior, podería atopar nesas variacións algunha perspectiva cara á normalización do seu estatuto. O feito de que nunha certa medida o galego e o castelán manteñan unha convivencia incruenta a determinados niveis de uso pode entenderse como síntoma de que a situación non é invariable senón que nela xacen determinados elementos de transformación susceptibles de ser activados. As vías polas cales avanzamos e os límites destas potencialidades constitúen o eixo da incógnita que cómpre desvelar.

### **A xeito de conclusión**

Na precedente análise sobre do uso da lingua galega no seo dunha entidade financeira, así como en todo o que aquí levamos dito, gravita unha certa preocupación por poñer en evidencia como as lóxicas dos actores sociais, e isto malia a obvia existencia de determinacións estruturais, condicionan nunha considerable medida os límites e as vías susceptibles de reconducir a actual situación de relegamento do uso da lingua galega. En congruencia con esta liña alternativa de análise consideramos que o manexo de teses explicativas de carácter psicoloxista coma a do autoodio, sen restarlle á explicación certas virtualidades interpretativas, poden no actual contexto escurecer máis que ilumina-la problemática existente dado o feito de que esa tese pode invitar a un oposicionalismo reactivo cando o que tentaremos poñer sobre do tapete é a relevancia e a potencialidade de medidas que procuren máis a seducción cá imposición de algo tan cualitativo e subjectivo para o actor social como é o uso dunha ou doutra lingua. E afirmamos isto conscientes de que feble resulta aquela decisión política que conta co seu único capital no poder de convicción que proporciona a forza, mesmo se esta non carece de raiceiras democráticas. Sen dúbida unha lingua coma a galega, que acadara un razoable grao de vitalidade primaria e comunitaria e mesmo unha certa presenza en determinados ámbitos de prestixio cultural e político, ó tempo que se atopa marxinalizada dalgúns marcos do espacio público terciario nos que prevalecen prácticas de presentación e representación sinaladas polo anonimato e a relativa sofisticación, ten que utilizar ferra-

mentas de comprensión máis peneiradas e complexas para acceder a aquelas canles susceptibles de facilita-la transformación da actual situación existente.

En congruencia, e como derivación do que levamos dito, quixemos comentar aquí algúns feitos relevantes que, malia presentaren moitos deles un perfil ambiguo, están a resultar útiles hoxe para precisarmos algúns dos marcos nos que se desenvolven na actualidade os xeitos de conflito lingüístico.

Pode ser salientado neste senso o feito de que nas sucursais de Caixavigo se vai detectando unha progresiva apertura que tende a facer cada vez menos estraña a presenza do uso da lingua galega dentro delas. Constátase asemade que cabo do tradicional pulo de militancia lingüística emerxe outro factor tamén de extraordinaria incidencia como é o propio interese comercial da institución por non lle da-las costas a ese proceso. Algúns empregados iniciáronse na fala do galego por non manterse fóra desa opción e por capitalizala fronte á competencia. Esta constatación incide no interese e na relevancia daquelas tácticas normalizadoras tendentes a reforzar e a sancionar positivamente este tipo de actitudes e decisións institucionais e comerciais.

É moi probable que o feito de que os ámbitos terciarios sexan aqueles que se mostran máis refractarios á aceptación do uso fluído da lingua galega non resulte alleo a unha posible asimilación susceptible de ser establecida a nivel sociolóxico entre lingua e modelo cultural. A lingua achouse en Galicia identificada en exceso coa socialidade "gemeinschaft" comunitaria e tradicional, portadora de modelos culturais e relacionais que resultaban alleos, cando non contradictorios, cos valores inherentes a unha cultura moderna do espazo público, máis individualista e subsidiaria dos ritos de representación e prestixio. Neste senso a cultura obreira<sup>8</sup> pode ser considerada como unha fase intermedia entre ámbolos modelos culturais, os cales manifestan unha certa tensión dicotómica e unha intensa tendencia a achar acomodo alternativo, o primeiro tipo en sociedades rurais tradicionais e o segundo nas áreas urbanas. Achamos por tanto que ese xénero de resistencias á normalización da lingua do país non atopa a súa explicación última nin exclusiva en determinantes históricos e políticos, senón que se debe máis ben a factores sociolóxicos derivados do mesmo proceso de modernización vivido polo país ó longo do último século. Desde esta perspectiva, e introducindo aquí o coñecemento paradoxal, poderíamos mesmo aborda-lo espiñento tema de ata que punto determinados trazos concretos de identidade cultural negativa non constituíron máis ca un inexorable e colectivo rito de paso

---

<sup>8</sup> Sobre deste tema ver: Young, M. e Willmott, P. (1957): *Family and Kinship in East London*, Londres, Penguin Books. Ou a interesante recompilación realizada por Verret, M. (1988): *La culture ouvrière*, Saint Sebastien, Ed. ACL.

entre dous modelos socioculturais contrapostos no tránsito do cal a autoestigmatización tería actuado nunha gran medida coma un pretexto inconsciente favorecedor dos fluxos de cambio cultural.

Entendendo asemade que ese cambio cultural arrastrou na súa corrente tamén á lingua cando esta como código que é podía ter sido máis un activo que unha carga nas alforxas desa viaxe entre dous modelos culturais diferentes. Segundo esta mesma lóxica podería entenderse tamén que a reacción humanista e popular dalgunhas correntes intelectuais galeguistas de comezos de século eran nun certo senso un corolario natural de vocación reactiva e compensatoria dos efectos perversos derivados dese mesmo proceso.

Desde estas consideracións e diante dunha Galicia que empeza a ser testemuña da disolución progresiva e irreversible da súa cultura e socialidade tradicional, podemos comprobar como hoxe aqueles valores que se coidaban debían ser sacrificados en aras do cambio cultural emerxen cada vez máis na forma de virtualidades sociais no seo dunha sociedade que xa leva décadas consumando o seu achegamento secular ós valores de carácter posmaterial<sup>9</sup>, unha colectividade que pode ser xa hoxe quen de poder inverte-lo sentido dos tributos identitarios que lle reclamara a modernización. Hoxe o país semella ter xa azos abondos para, facendo de necesidades virtude, reconverter en activo para o futuro moitos dos elementos latentes na nosa cultura comunitaria.

Coidamos inherente á liña de reflexión seguida ata aquí a conveniencia de insistir na potencialidade normalizadora con que poden contar no momento actual, e no contexto dunha sociedade en proceso de modernización, todas aquelas tácticas dirixidas a aproximar lingua e prestixio social. Con preferencia sobre polémicas de corte gramatical e normativo, coidamos estratéxico valora-la cardinal importancia que pode presenta-la posibilidade de potenciar e reforzar aquelas iniciativas e axentes de prestixio que se achegan a un uso regular da lingua galega. Neste senso coidamos relevante realza-lo labor tanto daqueles persoeiros locais que nos seus espazos de influencia prestixian e difunden a lingua coma o de todo axente con presenza e incidencia social a nivel galego que asuma ese reto. Semella tamén claro que a recente e fráxil emerxencia dun sector moderno de carácter cuaternario que tenta traballar en galego, dedicado á imaxe, á comunicación, á publicidade e ós novos servizos, constitúe hoxe un fermento irrenunciábel que pode facilita-la aproximación entre cultura galega, lingua, novas linguaxes e axentes sociais e económicos. O labor de seducir novos axentes sociais, económicos e culturais para que densifiquen a súa presenza e imbricación social co seu achegamento á

---

<sup>9</sup> Obrigada resulta aquí unha cita plena de suxestións: Inglehart, R. (1991): *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas*, Madrid, CIS.

lingua é un reto que require do recurso a tácticas que reforcen e estimulen todas aquelas iniciativas enriquecedoras.

Co obxectivo de rematar estas liñas poderíamos establecer a xeito de conclusión unha reflexión esquemática que resumise o dito desde a perspectiva de que é o que ten de malo a actual situación e que é o bo que xace neste momento dentro do malo. Seguindo esta liña coidamos que hoxe podería ser malo o feito de que unha certa desdramatización da situación de conflito lingüístico puidese provoca-la desactivación dos axentes sociais máis activos na recuperación normalizadora, sobre de todo se se considerase, ou ben que todo está xa feito, ou ben que non hai posibilidade de facer máis nada. O actual momento podería contar cun bo activo, pola contra, no feito de que unha menor dramatización e unha maior sensibilidade galeguista constructiva, seductora e reforzadora puidese quizais ser máis efectiva para aproximar a esa matriz de valores posmateriais que é a nosa lingua e cultura a amplos sectores da nosa sociedade, rachando así con aquelas políticas selectivas proclives a actuar con preferencia desde e sobre sectores de elixidos, por moi bos, xenerosos e esforzados que estes fosen.